

Elvir Duranović

ELEMENTI STAROSLAVENSKE TRADICIJE U NARODNIM VJEROVANJIMA BOSANSKOHERCEGOVAČKIH MUSLIMANA

Rezime

Bosansko-hercegovački muslimani su dio velike zajednice slavenskih naroda. Značajan segment njihove duhovnosti čini religija predaka koja je uprkos kršćanstvu i islamu uporno opstajala, a u današnje vrijeme se manifestuje u formi narodnih vjerovanja i običaja. U radu su navedena i analizirana najfrenkventnija narodna vjerovanja Bošnjaka s ciljem otkrivanja njihovog staroslavenskog porijekla. Među muslimanima u Bosni i Hercegovini zastupljeno je vjerovanje u astralnog dvojnika i svetost kućnog praga. Još od djetinjstva, stariji poučavaju potomke tome šta valja, a šta ne valja činiti, kako bi se postigla sreća i napredak u životu. Veoma je rašireno vjerovanje u vještice, vile, Mõru, prikaze, a vrlo često se mogu čuti vremenske prognoze na osnovu ponašanja životinja i gatanja na osnovu zbivanja i događanja u prirodi. Narodni lijek za psihičke bolesti je salijevanje strave ili straha. Sreća i blagostanje u novoj kući postižu se žrtvom na temelju, a vjerovanje u urokljive uči prisutno je i rašireno kao u davna vremena.

Ključne riječi: *religija, magija, mitologija, sinkretizam, narodno vjerovanje, stari Slaveni.*

Uvod

NIJEDNA RELIGIJA NA SVIJETU, ukoliko nije potpuno izolovana i ima tek neznatan broj članova, nije imuna na uticaje sa strane. Velike migracije stanovništva i ratna osvajanja koja su se dešavala tokom povijesti, uzrokovala su simbiozu među religijama na način da se pod okrilje dominirajuće religije, u formi narodnih običaja, vjerovanja i sujevjerja, uvuče duhovnost potčinjenog naroda. U većini slučajeva to je izazivalo revolt i protivljenje vjerskih autoriteta dominirajuće religije. Tako se, naprimjer, kršćanstvo i islam, iako pod utjecajima drugih religija, generalno protive pojavi bilo kakvih sinkretističkih elemenata.

Vjerska tradicija i kultura bosanskohercegovačkih muslimana nije izuzetak od ovog univerzalnog pravila. Pod plaštom narodnih vjerovanja i običaja koje praktikuju bosanskohercegovački muslimani, skriveni su kulturni fenomeni koji izviru iz različitih duhovnih matrica od kojih su uticaji staroslavenske religije i mitologije najznačajniji. Tu činjenicu su islamski učenjaci primjetili vrlo rano. Anonimni pisac s kraja XVI stoljeća piše o tome kako su bosanskohercegovački muslimani površno prihvatili islam ostajući vjerni svojim predislamskim običajima i praksi.¹

Krajem XIX stoljeća, u vrijeme intenzivnih etnografskih istraživanja života stanovnika Bosne i Hercegovine, javljaju se pionirski tekstovi o narodnim vjerovanjima i običajima muslimana. Među prvima je rad objavljen u *Sarajevskom cvjetniku* pod naslovom "Nekoji narodni običaji u Bosni pod Turskom vlašću".² Nakon toga, značajnu studiju o životu i običajima muslimana u Bosni i Hercegovini napisao je početkom XX stoljeća prosvjetni radnik Antun Hangi (*Život i običaji muslimana u Bosni i Hercegovini*, drugo prošireno izdanje, Sarajevo, 1906. godine). Iako je učiteljski pedantno bilježio običaje muslimana, Hangi se nije šire bavio njihovom genezom, što je isprovociralo uredništvo lista *Behar* koje u osvrtu na Hangijevo djelo nakon pohvale konstatuje kako je Hangi neke očito neislamske običaje iz neznanja nazvao islamskim

¹ Mehmed Handžić "Jedan prilog povijesti prvih dana širenja islama u Bosni i Hercegovini" u: Mehmed Handžić, *Teme iz opće i kulturne historije*, Izabrana djela, knj. V, Ogledalo, 1999., str. 68-73.

² Alija Nametak, *Nekoji narodni običaji u Bosni pod Turskom vlašću* – objavljeni u *Sarajevskom cvjetniku*, Veselin Masleša, Sarajevo, 1956. godine.

i muslimanskim.³ Najviše radova o narodnom vjerovanju i običajima muslimana u Bosni i Hercegovini objavljeno je u Glasniku Zemaljskog muzeja u Sarajevu.⁴ Veoma lijepu zbirku narodnih umotvorina sabrao je krajem XIX stoljeća Mehmed-beg Kapetanović Ljubušak (*Narodno blago*, Sarajevo, 1888. godine). Uredništvo lista *Behar* pokrenulo je početkom XX stoljeća aktivnosti na prikupljanju narodnih mudrosti formulisanih u izreci “valja, ne valja”.⁵ Na taj način prikupljeno je nekoliko stotina izreka od kojih one koje imaju staroslavensko porijeklo donosimo u nastavku rada. Uz spomenute i drugi listovi, godišnjaci i kalendari s kraja XIX i početka XX stoljeća donose priče, poslovice, basne, bajke i zagonetke bremenite narodnom mudrošću. Međutim, radovi u kojima se obrađuju narodne umotvorine i narodno vjerovanje uglavnom su ograničeni na bilježenje i čuvanje od zaborava iznimnog narodnog blaga i ne bave se širom elaboracijom njihove geneze i porijekla. Na staroslavensko porijeklo narodnih običaja bosanskohercegovačkih muslimana upućuju kratki pasaži iz kritika ili uvoda radova koji su imali za cilj prikupljanje narodnog blaga. U pozitivnoj kritici koju je povodom objavljivanja knjige Antuna Hangija napisao Nizam u listu *Behar* stoji: “*Mučan bi bio, ali bi bio i zahvalan rad, ispitati naše običaje i odrediti, gdje im je porijeklo. U nas biva običaja po svoj prilici svih vjera i svih ti naroda, koji su od iskona u našoj zemlji obitavali ili stajali u užoj svezi. Dakako među tijem običajima islamski i staroslavenski zauzimaju prvo mjesto. Koje su islamski, a koje staroslavenski običaj bosanski muslim ne zna, nego ih naziva skupa: naši turski običaji.*”⁶

Sedamdesetih godina XX stoljeća pojavljuje se prvi naučno-istraživački rad o porijeklu običaja bosanskohercegovačkih muslimana nastao iz pera domaćeg autora Muhameda Hadžijahića (*Predislamski elementi*

³ “Listak”, *Behar – list za pouku i zabavu*, god. I-XI, Sarajevo, 1990. godine, str. 72-73.

⁴ Vidi: Muhamed Fejzi-beg Kulinović, “Nešto o narodnom praznovjerju i liječenju u Muhamedovaca u Bosni i Hercegovini”, *GZM*, Sarajevo, X, 1898. godine, str. 503-530.; Dragičević, Tomo, “Narodne praznovjerice”, *GZM*, Sarajevo, juli-septembar, 1907. godine, str. 311-333.; Bratić, Toma, “Ptice u narodnom vjerovanju”, *GZM*, XII, Sarajevo, 1900. godine, str. 345-349.

⁵ Riza-beg Kapetanović, Edhem Mulabdić, “Šta ne valja”, *Behar: list za pouku i zabavu*, god. I-X, odabrali Alija Isaković i Hadžem Hajdarević, El-Kalem, Sarajevo, 1990. godine, str. 89-95.

⁶ “Listak”, *Behar: list za pouku i zabavu*, god. I-X, odabrali Alija Isaković i Hadžem Hajdarević, Kalem, Sarajevo, 1990., str. 72.

u kulturi bosanskih muslimana, Sarajevo 1973. godine). Hadžijahić je nekoliko godina kasnije napisao još jedan rad sa sličnom tematikom ("Sinkretistički elementi u islamu u Bosni i Hercegovini", *POF*, 28-29/1978-9, VOL. 28-29, Sarajevo, 1980. godine) u kojem je ukazao na staroslavenske, kršćanske ili hrišćanske, te bogumilske elemente u kulturi bosanskohercegovačkih muslimana, navodeći rijetka mišljenja islamskih učenjaka o njima.

Obilje predislamskih, uglavnom staroslavenskih mitova, vjerovanja i sujevjerja, ostalo je sačuvano u formi narodnih umotvorina koje su stoljećima prenošene s generacije na generaciju do današnjih dana. Iz golemog opusa narodnih vjerovanja u ovom radu smo prikupili najfrenkventniji dio prisutan kod bosanskohercegovačkih muslimana i ukazali na njegovo duhovno porijeklo. No, prije toga kazat ćemo nešto o dvije duhovne matrice uozbiljene u životu savremenog čovjeka: religiji i magiji.

Paralelni tokovi duhovnosti: religija i magija

Tokom dugog perioda ljudske povijesti, čovjek je poteškoće koje su nadilazile njegov racionalni domašaj nastojao prevazići dvjema transcendentnim matricama: religijom i magijom. Iako imaju određenih sličnosti religija i magija se razlikuju po ishodištu, metodi i krajnjem cilju. Svrha religije je da osigura Božiju naklonost i sretan život u obje realnosti: životu na ovom svijetu i životu nakon smrti, dok je magija usmjerena i ograničena samo na život na ovom svijetu i prevazilaženje ovozemaljskih poteškoća.⁷

Sveta povijest islama, kršćanstva i židovstva baštini brojne obrede uspostavljene s ciljem pribavljanja naklonosti Jedinog Boga Koji, prema objavljenim Knjigama, prati ljudski rod u njegovom razvoju od prvog čovjeka i poslanika Adema (Adam) i upućuje ga da na, po učenjima religije, ispravan način zadovolji svoje životne potrebe. Premda je krajnji cilj religije postizanje Božijeg zadovoljstva i blaženstva u Džennetu (raju), religija je, na tom putu, vrlo često trebala riješiti isključivo zemaljske potrebe. Naprimjer, kišna dova koju je učio Božiji poslanik Muhammed

⁷ Bronislav Malinovski, *Magija, nauka i religija*, Prosveta, Beograd, 1971., str. 85-86.

a.s., na traženje svojih sljedbenika,⁸ učinjena je s ciljem da padne spasonosna kiša. Poslanik je na taj način ozakonio religijski obred za kišu.

Međutim, djelovanje i učenje Božijih poslanika nije u svim vremenima i na svim mjestima bilo tako intenzivno i moćno da bi neprestano usmjeravalo ljudski rod željenim tokom. Kada je učenje Poslanika padalo u zaborav, umjesto religije radala se magija. Magija je produkt ljudskog uma uspostavljena da nadomjesti religiju u prevazilaženju zemaljskih problema. Nemoćni čovjek nastojao je moćnim silama prirode ovladati putem magije. Tako su lovci prije odlaska u lov vršili magijske rituale za što bolji ulov, dok su poljoprivrednici magijskim obredima pokušali upravljati Suncem, kišom i vjetrom, jer je od njih zavisio urod i obilje plodova. Slavni antropolog Džejms Džordž Frejzer u svom čuvenom djelu *The Golden Brough* navodi: “Prizor velikih promjena koje svake godine pređu preko lica zemlje moćno je uticao na ljudske duhove u svim vremenima i pobudio ih da razmišljaju o uzrocima tako ogromnih i čudnih preobražaja. Čak i primitivan čovjek ne može, a da ne opazi kako je njegov život blisko skopčan sa životom prirode i kako isti procesi koji zamrznu rijeku i liše zemlju njenog bilja ugrožavaju i njegov opstanak. Izgleda da su na izvjesnom stupnju razvitka ljudi uobražavali kako su sredstva za izbjegavanje nesreće koja prijete u njihovim sopstvenim rukama i da oni mogu pomoću magije usporiti ili ubrzati tok godišnjih doba.”⁹

Svima je poznat ritualni ples za kišu sjevernoameričkih Indijanaca ili različite žrtve za kišu naroda Male Azije. Premda je ishodište i metod različit svrha je identična svrsi kišne dove koju je učio Božiji poslanik Muhammed a.s..

Porijeklo narodnog vjerovanja bosanskohercegovačkih muslimana

Brdsko-planinski predio Bosne i Hercegovine sa svih strana podjednako udaljen od stranih uticaja oduvijek je bio prostor u kojem su se različite religije i kulture susretale, prožimale i međusobno nadopunjavale. Kada su krajem VI stoljeća Slaveni naseljavali prostore Bosne i Hercegovine nisu iskorijenili lokalno romanizirano stanovništvo

⁸ Vidi: Abdulhamid Mahmud Tuhmaz, *Hanefijski fikh*, Sarajevo, 2002., str. 412.

⁹ Džejms Džordž Frejzer, *Zlatna grana – proučavanje magije i religije*, Ivanišević, Beograd, 2003., str. 320.

koje se povuklo u brda i postepeno pod jakim uticajem nadmoćnijih komšija slaveniziralo.¹⁰ Već tada je stvorena sinteza između staroslavenske religije naših predaka, o kojoj na žalost nemamo domaćih pisanih podataka, i religije lokalnog romaniziranog stanovništva. Premda su paganski Slaveni sve katoličke crkve i bazilike na koje su naišli porušili i spalili, ipak je odmah nakon naseljavanja Balkanskog poluostrva katolička crkva započela proces pokrštavanja idolopokloničkih susjeda. Pri tome su polučili ograničen rezultat. Tadašnje stanovništvo Bosne i Hercegovine vremenom je nominalno prihvatilo kršćanstvo, ali je nastavilo da i dalje njeguje običaje, obrede i rituale koje su sa sobom donijeli iz prapostojbine. Kršćanstvo je formalno ušlo u život tek pokrštenih stanovnika Bosne i Hercegovine obogativši njihovu duhovnost novim idejama o Bogu i svijetu, ali se život običnog čovjeka nije bitno promijenio. Slično je bilo i nekoliko stoljeća kasnije s dolaskom islama. Istina, određeni predkršćanski i predislamski rituali su zamijenjeni religijskim obredima, ali je stoljetno narodno iskustvo pretočeno u vjerovanje i običaje uporno opstajalo. Pagansko vjerovanje starih Slavena u više bogova s različitim funkcijama kojima su se prinobile žrtve i vršili obredi, a koje se stoljećima prenosilo s koljena na koljeno, u današnje vrijeme se manifestuje kroz narodna vjerovanja, mitove i sujevjerja, prisutna među muslimanima u Bosni i Hercegovini.

Vjerovanje u astralnog dvojnika

Muslimani u Bosni i Hercegovini kao i drugi južnoslavenski narodi vjeruju da čovjek ima svoju zvijezdu na nebu. Prema ovom sujevjerju, kad se dijete rodi, na nebu se pojavi njegova zvijezda koja svijetli dok je on živ.¹¹ Padanje zvijezde tumači se tako da će onaj čija je zvijezda padalica umrijeti ili je već umro.¹² Vjeruje se da na nebu ima zvijezda

¹⁰ Mustafa Imamović, *Historija Bošnjaka*, BZK Preporod, 2. Izd., Sarajevo, 1998. godine, str. 22.; O ovoj temi, također, vidi: Enver Imamović, *Prostor Bosne i Hercegovine u prethistoriji i antici*, u: *Bosna i Hercegovina od nasjtarijih vremena do kraja Drugog svjetskog rata*, Štab Vrhovne komande Oružanih snaga Republike Bosne i Hercegovine, Sarajevo, 1994. godine, str. 14.

¹¹ Tomo Dragičević, "Narodne praznovjerice", *GZM*, Sarajevo, juli-septembar, 1907. str. 314.

¹² O vjerovanju u astralnog dvojnika vidi: Milenko S. Filipović, "Čovjekov dvojnik u narodnom vjerovanju Južnih Slovena", *ANU BIH Radovi*, knjiga XXX, Odjeljenje

koliko i ljudi na Zemlji. Zvijezde koje jače svijetle su zvijezde vladara, pa zatim bogataša, a one što malo "škilje" su zvijezde siromaha. Zvijezde ne valja brojati, jer ako onaj ko to čini pogodi svoju, umrijet će.¹³

Navedeno sujevjerje ne treba miješati s istočnjačkim vjerovanjem koje je također rašireno među muslimanima u Bosni i Hercegovini, a vezano je za uticaj zvijezda na čovjekovu sudbinu. U narodu se za srećnog čovjeka kaže: "Rođen pod srećnom zvijezdom."

I među predislamskim Arapima, bilo je rašireno vjerovanje da zvijezde utiču na život ljudi, te da su pomračenje Sunca i Mjeseca zli znakovi. Poslanik Muhammed a.s. je takva sujevjerja ukinuo poučavajući svoje sljedbenike da sudbinu određuje Svemogući Bog, a ne nebeska tijela.¹⁴

Mističnost kućnog praga

Među prvim tabuima s kojima se susreću djeca u muslimanskoj porodici su zabrane vezane za kućni prag. Vrlo brzo dijete nauči da je prag poseban dio kuće prekriven velom mističnosti i magije. Muslimani u Bosni i Hercegovini i u današnje vrijeme poštuju kućni prag na način da starije osobe zabranjuju mlađima da stoje na njemu. Vjeruje se da onaj ko stane na kućni prag čini svetogrđe i izaziva nevolju i nesreću. Rašireno je vjerovanje da sjedenje na kućnom pragu sluti siromaštvu. Stajanje na kućnom pragu općenito nije poželjno, a pogotovo je zabranjeno kad grmi. Veza između groma i kućnog praga ukazuje na posvećenost kućnog praga Perunu, bogu groma i grmljavine. U Gornjevrubaskoj regiji kućni prag je bio svetinja. Smatralo se da onaj ko stane na kućni prag kao da je stao na Mushaf. Također je rašireno vjerovanje da ne valja sjediti na kućnom pragu, jer to sluti siromaštvu. Neki istraživači staroslavenske religije i mitologije svetost kućnog praga povezuju s kultom predaka. Spasoje Vasiljev navodi: "*Sloveni su svoje*

---

društvenih nauka, Sarajevo, 1966. godine, knjiga 10. str. 151-157.

¹³ Tomo Dragičević, op. cit., str. 314.

¹⁴ O pomračenju Sunca i Mjeseca Poslanik islama je rekao: "*Zaista su Sunce i Mjesec Božiji znakovi. Pomračenje Sunca ili Mjeseca ne dešava se zbog smrti nekoga ili zbog nečijeg rođenja. Pa kada vidite to (pomračenje), spominjite Uzvišenog Boga.*" Navedeno prema: *Sahihu-l-Buhari* 2, Poglavlje o namazu prilikom pomračenja Sunca, hadis br. 19, str. 161.

mrtve ili sahranjivali u polja, pod pragom ili oko ognjišta, ili su položivši ih u čamac spaljivali, ili pak na more otiskivali."¹⁵

Kućni prag je moćan simbol koji simbolizira granicu između dva svijeta u kojima čovjek obitava: svijet topline i ugone koji je unutra i svijet rada, truda, zanimanja i poteškoća koji je vani.¹⁶ Na toj granici nalaze se preci koji one unutra štite od zlih uticaja spolja. Otuda važnost kućnog praga u narodnim vjerovanjima svih Južnih Slavena.

Konačno, veoma je interesantan podatak da se kućni prag koristi i kao mjesto s kojeg vrlo izražajno djeluju zle sile, te ga zbog toga sihirbazi veoma često koriste da svoje sihire stavljaju pod kućni prag onih kojima žele naškoditi. No, to je tema za neki drugi rad.

Vjerovanje u vile

Još je Prokopije¹⁷ primijetio da Slaveni obožavaju rijeke, nimfe i druga božanstva. U predodžbama Južnih Slavena, vile su predstavljene kao lijepe žene, vječno mlade, odjevene u bijelo i plavo. Njihova raspletena kosa talasa se niz pleća. Žive u oblacima, na zemlji, pored izvora, u šumovitim gorama, pa čak i u moru. Njihova omiljena zabava je igra. Vole pomoći junacima koje cijene i poštuju.¹⁸

Slično predstavljanje vila nalazimo u bošnjačkoj književnosti. Epskog junaka Muju Hrnjicu nakon što je zadobio rane liječe vile planinke.

¹⁵ Spasoje Vasiljev, *Slovenska mitologija*, internet izdanje na adresi: http://www.rastko.org.yu/antropologija/svasiljev-mitologija_c.html. (zadnja posjeta 15. 07. 2007.)

¹⁶ Ivan Kovačević, *Semiologija mita*, 2001. str. 174.

¹⁷ Prokopije iz Cezareje, grčki Προκόπιος, [bizantski pisac](#) i član dvora bizantskog cara [Justinijana I.](#) Rođen je krajem V stoljeća u [Cezareji](#) u [Palestini](#). Bio je [advokat](#), a 527. postao je pravni savjetnik bizantskog vojskovođe [Belizara](#) kojeg prati u njegovim vojnim operacijama u sukobu s [Perzijancima](#) i [Vandalima](#). Kao pisac, u potpunosti je iskoristio svoju poziciju često se nalazeći u žiži kreiranja glavnih poteza iz doba Justinijanovog pokušaja restauracije Rimskog carstva i napisao značajna djela po kojima se prepoznaje kao vrstan historičar. Između ostalog, u svojim djelima Prokopije opisuje običaje Slavena, vojnu taktiku i provale [Slavena](#) na bizantski teritorij. Na osnovu njegovih opisa vrši se rekonstrukcija dolaska Slavena u podunavski prostor i njihovi prvi upadi na jugoistoku [Evrope](#).

¹⁸ Luj Leže, *Slovenska mitologija*, 1901.godine, internet izdanje na http://www.rastko.org.yu/antropologija/lleze-mitologija_c.html. (zadnja posjeta 15. 07. 2007.)

*Kad je treća dolazila vila,
A kad vila opazila Muja,
Udari se rukom po koljenu:
"A, moj Mujo, žalosna ti seka,
Međer si mi dopanuo rana!"
Zavlači mu po damaru ruku,
onda vila progovara mlada:
"Potecite dvije moje seke,
Jedna hajde devetoj planini,
Donesi mi devetera cvijeća!
Druga leti preko mora sinjeg,
I donesi vode studenike,
Da mu vodom rane isperemo,
A od trava melem načinimo."¹⁹*

Vile se veoma često spominju u bošnjačkim epskim pjesmama, gdje imaju značajnu ulogu. Konstantno pripovijedanje ovih pjesama, njihovo pamćenje i usmeno prenošenje s jedne generacije na drugu, uticalo je na maštu slušaoca koji je slušajući pjesme u svojoj duši dramatizovao događaj o kojem pjesma govori. Na taj način je vjerovanje u gorske ljepotice, vile, koje život provode u igri i zabavi, opstajalo i očuvalo se među muslimanima u Bosni i Hercegovini do današnjih dana. Vjeruje se da su vile igrale kolo na livadi obrasloj izrazito modro-zelenom travom koja je obično u obliku polumjeseca.²⁰

Uz to veoma je rašireno vjerovanje, a i ljudi s dubokim ubjedenjem pričaju, kako vile tokom noći pletu pletenice od grive dobrih konja.²¹

Vjerovanje u Mõru

U slavenskoj mitologiji Mõra je zli duh koji luta noću, sjedi na grudima usnulih i siše im krv. U *Leksikonu religija i mitova drevne Evrope*

¹⁹ Kosta Hörman, *Narodne pjesme Muhamedovaca u Bosni i Hercegovini*, knj. 2., pjesma br. XLVIII, Sarajevo, 1889. godine.

²⁰ Ovakvo vjerovanje prisutno je kod muslimana Bugojna, Gornjeg Vakufa, Kaknja, Jajca, itd.

²¹ Na internet sajtu posvećenom vilama <http://vile.blogger.ba/> postavljeno je referendumsko pitanje: Da li vjerujete u vile? 59.1% ispitanika i danas vjeruje u njihovo postojanje. (zadnja posjeta 02.11. 2008.)

stoji: “*To može biti sjenka umrlog ili duša živog, koja u vidu leptira ili neke druge životinje napušta tijelo da bi mučila ljude. Vjerovalo se da postaje od ženskog djeteta rođenog u krvavoj košuljici ili od djevojke koja se povezala s đavolom. Pojavljuje se i u vidu različitih predmeta, na primer dlake i slamke, a može se provući kroz ključaonicu*”.²²

Prema drugom tumačenju, Mõrom se smatra vještica koja se pokajala i zarekla da više neće jesti ljude, već ih samo noću pritiskuje i disanje im zaustavlja. Zlo djelovanje Mõre prepoznaje se na osnovu otoka i bola u grudima. Širom Bosne i Hercegovine postoji sujevjerje da Mõra dođe po noći, pritišće osobu i ne da joj disati. Rijetka su mjesta u kojima ne postoje osobe kojima Mõra ne pravi probleme. Mještani Planinice, malog naselja na južnoj padini planine Raduše vjeruju da, ako bi neko osjetio da ga mori Mõra, pa je uhvatio između dva prsta i upalio svjetlo, vidio bi je u pravom obliku. Kao zaštita od zlog utjecaja Mõre na prsa djetetu stavlja se bijeli luk.

U djelima koja se bave narodnim liječenjem među kojima je *Narodno zdravlje* od Sadika Sadikovića jedno od najpoznatijih u Bosni i Hercegovini, Mõra se tretira kao: “*Osjećaj povezan sa nekim strahom kada čovjeka nešto tišti i guši u prsima i ne da mu da diše*.”²³

Predskazivanje budućnosti i gatanje na osnovu bilja, životinja, te zbivanja i događanja u prirodi oko nas

U očima primitivnog čovjeka cijeli svijet je živ i aktivno učestvuje u oblikovanju kvalitete njegovog života. Na mističan i tajnovit način, biljke i životinje govore čovjeku i upozoravaju ga na predstojeću nevolju i prirodnu nepogodu. Čudne praznovjerice i sujevjerja starog svijeta, poštovane mudrolije i dovitljivosti narodnih mudraca o pticama, zmijama, domaćim životinjama, događajima i zbivanjima na nama i oko nas, još od davnih vremena, govore nam o tome kakvo će vrijeme biti, hoće li ljetina ponijeti, da li će stoka biti zdrava i jedra, hoćemo li biti zdravi, sretni ili nesretni? Odgovori su tu u prirodi

²² Aleksandrina Cermanović-Kuzmanović i Dragoslav Srejšević, *Leksikon religija i mitova drevne Evrope*, Savremena administracija, Beograd, 1992. godine, internet izdanje na http://www.rastko.org.yu/antropologija/slovenska_mitologija. (zadnja posjeta 15. 07. 2007.)

²³ Sadik Sadiković, *Narodno zdravlje*, XI izdanje, Svjetlost, Sarajevo, 1991. godine, str. 63.

koja nas okružuje. Samo ih treba pronaći. Vrlo su rijetke ptice, pogotovo selice, o kojima ne postoje narodna sujevjerja i gatanja. Nesreću čovjeku navještava kukavica. Širom Bosne i Hercegovine postoji sujevjerje da, ako na nečijoj kući kukavica zakuka, ta kuća će u muku i tugu zapasti. Obično se smatra da će u toj kući neko umrijeti. Uz kukavicu, i gavran je vijesnik nesreće. Čiju kuću on nadlijeće, ta kuća će uskoro ostati bez domaćina.²⁴ S druge strane, lastavica je vijesnik sreće, pa se tako smatra da će kuća, na kojoj lastavica napravi gnijezdo, biti sretna. Stoga je, prema narodnom vjerovanju, grijeh ubiti lastavicu. Poznata je praznovjerica da crna mačka koja prijeđe preko puta sluti nesreću. U vrijeme kada se meteorološke prilike nisu određivale na osnovu satelitskih snimaka, za to su služili različiti događaji i zbivanja u prirodi. Kad je nebo crveno prilikom zalaska Sunca, to je znak da će sutra biti vjetra i kiše.²⁵ U Jajcu se vjeruje da jako kreketanje žaba najavljuje kišu. Kad obad ubode krupnu stoku, pa se ona "zaobada", to je znak za predstojeću kišu. U Takvimu za 1955. godinu, navode se različite pojave koje najavljaju vedro vrijeme ili padavine. Lijepo vrijeme predskazuju: "*Žabe kada krekeću navečer; pauk kada rano ujutro tka veliku mrežu; lastavice kada lete visoko; da se dim okomito diže iz odžaka itd.*"²⁶ Padavine najavljuju: "*Mačka kada se umiva šapom dugo i ustrajno; gliste kada izlaze iz zemlje; lastavice kada nisko lete i cvrkuću; pjetao kada ne pjeva izjutra, a pjeva u podne; pčele kada nemirno lete oko košnice itd.*"²⁷ Prema narodnom vjerovanju, mijena Mjeseca i uštap zadržavaju svoje vrijeme i narednih nekoliko dana.

Među muslimanima u Bosni i Hercegovini, veoma je rašireno proricanje budućnosti na osnovu zbivanja i događanja. I danas se, kao i prije stotinu godina, može čuti da će onaj koga svrbi lijevi dlan, dobiti novac, a onaj koga svrbi desni dlan, dat će nekome novac.²⁸ Uz ova proricanja, kod muslimana u Gornjebaskoj regiji, još uvijek

²⁴ Toma Bratić, "Ptice u narodnom vjerovanju", *GZM*, XII, Sarajevo, 1900., str. 345-347.

²⁵ Savo Orlović, "Narodna prognoza vremena", *Narodno stvaralaštvo*, br. 49-52, 1974. str. 103.

²⁶ Nepotpisano, "Prognoza vremena", *Takvim* za 1955. godinu, str. 97.

²⁷ Nepotpisano, "Prognoza vremena", *Takvim* za 1955. godinu, str. 98-99.

²⁸ Fejzi-beg Muhamed Kulinović, "Nešto o narodnom praznovjerju i liječenju u Muhamedovaca u Bosni i Hercegovini", *GZM*, Sarajevo, X, 1898., str. 509.

su prisutna sljedeća: nije dobro jesti s noža jer će onoga ko to čini udariti kap; kad se nešto nenamjerno prolije, osoba prema kojoj je proliveno će nešto dobiti; ako bi muškarac prošao ispod duge postao bi žensko, a ako bi žena prošla ispod duge postala bi muško; prva štenad se bacaju u vodu, jer bi pobjesnjela ako bi odrasla;²⁹ u koga je nožni palac veći od prsta koji je do njega, nadživjet će suprugu, a ako je manji, nadživjet će supruga njega; kome se štuca neko ga spominje; onaj koga bi neko prekoračio nema napretka četrdeset dana.

Navedene praznovjerice nisu utemeljene ni na jednoj od religija kojima su naši preci pripadali, već su plod iskustva naših predaka. Pišući svoj interesantni članak o narodnom praznovjerju prije više od 110 godina Fejzi-beg Kulinović kaže: “*Sadašnje životne prilike našeg*

²⁹ Nedavno je jedna djevojčica u Bugojnu bacila prvu štenad u Vrbas i o tome napravila video zapis koji je nakon objavljivanja na internetu opravdano izazvao buru negodovanja širom svijeta i doveo u neugodnu situaciju djevojčicu i njenu porodicu. Premda se čin bacanja prve štenadi u vodu ne može opravdati nikakvim medicinskim razlozima kako to sugerira narodno vjerovanje, on je ipak duboko ukorijenjen unutar slavenskog etnosa. Dovoljno je podsjetiti se na stihove slavnog ruskog pjesnika Jesenjina koji je o ovom običaju svoga naroda spjevao tužnu pjesmu o Keruši:

Jutros rano gdje strn šumi, lupka,
gdje se bijeli trska u guguti,
sedmero je oštenila kučka,
sedmero je oštenila žuti’.

Do u sumrak grlila ih nježno
i lizala niz dlaku što rudi,
i slivo se mlak sok neizbježno,
iz tih toplih materinskih grudi.

A uveče, kad živina juri,
da zauzme motke, il’ prut jak,
izišo je tad domaćin tmurni,
i svu štenad potrho u džak.

A ona je za tragom trčala,
stizala ga, kao kad uhode...
I dugo je, dugo je drhtala
nezamrzla površina vode...

naroda se mijenjaju od godine u godinu, od dana do dana dosadašnje običaje, brišu mnogo toga, čega se pridržavamo u načinu našeg življenja i otvaraju nam nove poglede, stvaraju nove misli. Upravo stoga našlo se ljudi koji se dadoše na sakupljanje narodnog blaga, da ga tako sačuvaju za potomstvo. Ovako je do sada već sabran i štampan najveći dio narodnih pjesama, pripovijedaka, zagonetaka i poslovice...No ipak bi se moralo malo više paziti i na narodno praznovjerje, jer će se u njemu naći mnoga nit, koja se vuče do nas sve od onih drevnih vremena kad su se naši stari klanjali Perunu.”³⁰

Narodno praznovjerje je izraz životnog iskustva koje se stoljećima taložilo u našem narodu i koje, bez obzira na moderno doba i razvoj nauke i tehnike, još uvijek uporno opstaje i u određenom obimu određuje naš narodni život.³¹

“Valja ne valja”

Stariji muslimani u Bosni i Hercegovini svoje bremenito iskustvo, između ostalog, prenose na mlađe kroz duhovite poslovice i izreke. Tu narodnu mudrost izražavaju riječima “valja ili ne valja”. Dovoljno je reći za nešto da “ne valja” i svaki daljnji komentar bio bi suvišan. Istinitost tvrdnje “valja ili ne valja” nije se provjeravala i u nju se bez pogovora vjerovalo. Otvarajući rubriku o narodnom blagu, uredništvo “Behara” je o sintagmi “ne valja” napisalo sljedeće:

“Te rečenice su, kao i obične poslovice, postale, ili na temelju narodnog iskustva, ili, što je većinom, porijeklom iz davne davnine i puke su praznovjerice. Ali, makar i da su praznovjerice, makar da se protežu čak i do paganstva,

³⁰ Fejzi-beg Muhamed Kulinović, op.cit., str. 503.

³¹ Narodne praznovjerice i sujevjerja prisutna su kod svih naroda. Što se muslimana tiče, bilo bi za očekivati da je među Arapima sujevjerje najviše iskorijenjeno, jer se Poslanik, a.s., među njima pojavio i djelovao. Međutim, sujevjerje je među Arapima veoma rašireno. U današnje vrijeme, u Kuvajtu postoji sujevjerje da žena dok je u iddetu nakon muževljeve smrti, ne smije dodirnuti pepeo i so, gledati u ogledalo, a posljednje noći u iddetu treba čak da poveže oči, da ne bi koga vidjela, jer bi u tom slučaju umrla. Nakon što bi se okupala vodom iz mora, treba da skine maramu i u povratku prođe pored nekog mesdžida, u čije će dvorište ući na jedna, a izaći na druga vrata. Navedeno prema: Mahmūd Zahayr Hamāwi, *Čovjek između sihira, uroka i džina*, Prijevod s arapskog Ramiza Smajić, Bemust, Sarajevo, 2002., str. 172.

*vrijedno je da se vidi šta sve bezazleni narod vjeruje i kao takvo predaje s koljena na koljeno.*³²

Veliki je broj tabua izražen formulacijom “ne valja” i vrijedno bi bilo istražiti ih i na jednom mjestu objediniti. U ovom radu, fokusirat ćemo se na neke od njih još uvijek prisutne kod muslimana u Bosni i Hercegovini, a koji potiču od starih Slavena i vremena idolopoklonstva.

1. Ne valja: ubiti daždevnjaka – ciknuće, pa ćeš oglušnuti.³³
2. Ne valja: u utorak od kuće polaziti - stići će nesreća u putu.
3. Ne valja: javljati se lovcu, kad ide u lov – neće imati ugura.³⁴
4. Ne valja: kad grmi stajati pod trešnjom, ili orahom – ubiće grom.³⁵
5. Ne valja: kućnu zmiju ubiti – ubija se beričet.³⁶
6. Ne valja: na pragu stajati ili sjediti – nema ugura.³⁷
7. Ne valja: praznu bešiku ljuljati – umrijeće dijete.
8. Ne valja: preko insana prelaziti – neće narasti.

³² Riza-beg Kapetanović, Edhem Mulabdić, “Šta ne valja”, *Behar* (list za pouku i zabavu), God. I-X, odabrali Alija Isaković i Hadžem Hajdarević, El-Kalem, Sarajevo, 1990. str. 90.

³³ Hadžijahić navodi da je među bosanskohercegovačkim muslimanima rasprostranjen kult daždevnjaka. Po svoj prilici, on stoji u uskoj vezi sa slavenskim kultom voda, izvora i kiše. Vidi: Muhamed Hadžijahić, *Sinkretistički elementi u islamu u Bosni i Hercegovini*, POF, 28-29/1978-9, VOL. 28-29, Sarajevo, 1980. godine. str. 316.

³⁴ Neće imati uspjeha. To je vjerovanje prisutno kod svih lovaca na našim prostorima.

³⁵ Slično vjerovanje prisutno je kod drugih stanovnika Balkana. Vidi: Vladimir Ardalić, Bukovica – *Narodni život i običaji*, vidi: http://www.rastko.org.yu/antropologija/ardalic_bukovica/ardalic_bukovica_2_c.html.

U navedenom djelu Ardalić navodi sljedeće:

³⁷ *Орах. Орас, ко га има у авлији, веле, да је несретан. Осим што највише пуца гром у њ, лад је његов нездрав. Има људи, да воле на сунцу стати нег ићи пода њ ладовати; веле, да се не би под њим никад наспава'. Јер свака вада на њ пада, а највише вјештице. Та знате ли ви, да је наш Васељда Амрожић такав прави и млади орас има' пред кућом у авлији, те чим му син умрије (било му је 17 година), одма га је посјекао. Куне се и дан данашњи, да није има' тог ораса пред кућом, цико да би му син и данас бијо жив, јер га је нешто и њега простријелило. Да која срећа, да га ту није ни сацијо, кад свашто на се притеже, па и гром.*”

³⁶ U animalnu mitologiju starih Slavena spada kult kućne zmije.

³⁷ O mističnosti kućnog praga već je bilo riječi.

9. Ne valja: rezati nokte u utorak – sevep je velikoj bolesti.³⁸
10. Ne valja: zvijezde brojati, potrefit će na svoju pa će umrijeti.³⁹

Salijevanje strave (strahe)

Salijevanje strave (strahe) je prastari ritual koji ima za cilj poboljšanje općeg psihološkog stanja pacijenta, prvenstveno ublažavanje i otklanjanje straha i izbezumljenosti. Osnovni element ovog rituala je olovo, koje se topi, a zatim u toku samog rituala baca u hladnu vodu. Cilj obreda je istjerivanje zlih duhova i otklanjanje straha iz osobe nad kojom se vrši ritual. Analizirajući riječ “strava”,⁴⁰ Hadžijahić tvrdi da ovaj obred ima staroslavenko porijeklo.⁴¹ Međutim, prisustvo olova u obredu salijevanja straha kao osnovnog faktora kojim se simbolizuje snaga i moć metala da rastjeruje zle demone, ukazuje da obred salijevanja straha potječe iz perioda prelaska iz neolita u vrijeme početne primjene metala.⁴² Ritual salijevanja strave obavlja se na način da se dio olova rastopi i ugasi u hladnoj vodi, tako da poprimi oblik ili formu nekog živog bića ili kakvog predmeta. Vjeruje se da se bolesnik plaši lika dobijenog razlijevanjem olova. Nakon širenja islama u Bosni i Hercegovini, ritual salijevanja strave poprimio je islamska obilježja tako da ga sada uglavnom izvode starice muslimanke učeći pri tome određene odlomke iz Kur’ana.⁴³ Interesantno je da starija ulema, nije imala ništa

³⁸ Salmedin Mesihović u tekstu “BiH kroz prizmu historijskog razvitka” navodi sljedeće: “Izgleda da u sklopu toga treba posmatrati i kultove vezane za pojedine dane u sedmici, naročito za utorak koji je u starom vjerovanju važio za varovni dan kada se posvećivalo molitvi, vraćanju i magijskim paganskim misterijama.” Navedeno prema: Salmedin Mesihović, “BiH kroz prizmu historijskog razvitka”, *Znakovi vremena* – Časopis za filozofiju, religiju, znanost i društvenu praksu, br. 6, ljeta 1999. godine) To je najvjerojatnije razlog raširenosti različitih sujevjerja vezanih za utorak.

³⁹ Ovaj tabu vezan je za južnoslavensko vjerovanje u postojanje astralnog dvojnika.

⁴⁰ Riječ “strava” ima dvojako značenje. Prvo značenje riječi je veliki strah, teror, a drugo značenje, koje navodi i Hadžijahić je “gozba”. O značenju riječi strava vidi: Petar Skok, *Etimološki riječnik hrvatskog ili srpskog jezika*, knj. 3., JAZU, Zagreb, 1973., str. 340-341.

⁴¹ Muhamed Hadžijahić, *Predislamski elementi u kulturi bosanskih muslimana*, Institut za društvena istraživanja, Sarajevo, 1973. godine, str. 72.

⁴² Salmedin Mesihović, “BiH kroz prizmu historijskog razvitka religijske misli”, *Znakovi vremena* – časopis za filozofiju, religiju, znanost i društvenu praksu, br. 6, ljeta 1999. godine.

⁴³ U tekstu “Stravom protiv užasa”, novinarka magazina *BH Dani*, Vedrana Seksan, →

protiv salijevanja strave. Sam ritual salijevanja strave vrlo često obavljaju starije hodže koje su to znanje naslijedili od svojih prethodnika.⁴⁴ Sve brži način života, te sve izraženiji psihološki pritisci i stresne situacije kojima je izložen čovjek danas, uz isključivo farmakološki pristup medicine navedenim zdravstvenim problemima, jamac su da će salijevanje strave, kao obred, opstati u budućnosti.

Vjerovanje u zle i urokljive oči

Vjerovanje da postoje osobe sa zlim očima koje, kad pogledaju čovjeka, životinju ili biljku, nanose im zlo, veoma je staro i prisutno kod brojnih naroda širom svijeta.⁴⁵ Na postojanje zlih pogleda, aludira i sljedeći ajet iz Kur'ana: *“Gotovo da te nevjernici pogledima svojim obore kada Kur'an slušaju govoreći: ‘On je, uistinu, luda!’”*⁴⁶ Premda veoma staro, vjerovanje u zle i urokljive oči i danas je veoma rašireno među narodima južnoslavenskog prostora. Dolaskom islama na naše prostore, vjerovanje u zle i urokljive oči još više je pojačano, jer ga, uz navedeni citat iz Kur'ana, podržavaju i određene izreke Božijeg Poslanika. Prema predaji Vjerovjesnik, a.s., rekao je: *“Urokljivo oko je istina, i ako ima išta*

---

ovako je doživjela obred salijevanja strave: *“Prije samog procesa salijevanja nana Emina uzme abdest, a zatim uči Jasin i to ono što je sanjala. Tako joj je rekao hodža koji joj je tumačio san. Zatim se uče “kuleuzeta” za zagasu, koja je, kaže Emina, sastavni dio strave. Olovo se onda stavi na čelo, pa se njime okruži oko glave i tako tri puta. Isti proces uradi se i oko ruku, koje se stave preključene na prsa, i na noge. Strava se salijeva na glavu, na srce i na noge, a krajnji cilj je da olovo ne bude rasuto, već iz jednog dijela, oblo. Obluci se nazivaju srcad. “Od ovoga Kur'ana i olova i vode da te Allah sakloni i sačuva od svakakva belaja i bolesti. Amin. Šejtana i šejtanskog šera, ženskog šera, dušmanskog šera. Amin. Tebe i mene da Allah sačuva. Da Allah sačuva svu vjeru Muhammedovu, s.a.v.s., od svih dušmana, a da nam proširi islam u srcima i u čitavom svijetu. A tim dušmanima da skрати silu da him ne da da nas biju.” Nakon ove dove pacijent se pokrije crvenom krpom po glavi, stavi ruke na leđa, da se ne oprži, časa se stavi na glavu i u nju se izlije istopljeno olovo.”* Vidi: Vedrana Seksan *“Stravom protiv užasa”*, BH Dani – ONLINE <http://www.bhdani.com/arhiva/211/t21107.shtml>. (Zadnja posjeta 21.02.2007)

⁴⁴ Hasan ef. Aletić iz Kaćuna kod Busovače, dugogodišnji imam na području Gornjevrbaske regije, još uvijek, u vrijeme kada dođe u posjetu džematu Bojska, salijeva strave mještanima koji to od njega traže. U razgovoru s efendijom Aletićem, došao sam do saznanja da on prilikom salijevanja strave uči sure iz Kur'ana i Poslanikove dove za iscjeljenje.

⁴⁵ Tihomir Đorđević, *Zle oči u verovanju Južnih Slovena*, Prosveta, Beograd, 1985., str. 14.

⁴⁶ Kur'an, *Al-Qalam*, 51.

da pretiče sudbinu, onda je to urokljivo oko...”⁴⁷ Vjeruje se da zlo nosi onaj ko zavidi, te se kao lijek protiv urokljivog oka uči i kao hamajlija koristi poglavlje iz Kur’ana, *Al-Falaq*, koje u prijevodu na bosanski jezik glasi: “*Reci: ‘Utječem se Gospodaru svitanja od zla onoga što stvara, i od zla mrkle noći kada razastre tmine, i od zla smutljivca kada smutnje sije, i od zla zavidljivca kada zavist krije.’*”⁴⁸

Pored ljudi, od zlih očiju veoma često stradavaju i životinje. Smatra se da za stoku nema većeg zla od čuđenja, a lijek protiv toga je izreka: “Mašallah!”⁴⁹ Na taj način se stoka štiti od zlog oka i uroka.

Obredno žrtvovanje prilikom izgradnje

Prinošenje žrtve je sastavni dio svake religijske zajednice. Ljudi su od najstarijih vremena, iz različitih pobuda, prinosisi žrtve Bogu. Prva žrtva na Zemlji vodi porijeklo od prvog čovjeka Adema i njegovih sinova Kabila (Kain) i Habila (Abel). Kur’an o tome nedvosmisleno kaže: “*Ispričaj im priču o dvojici Ademovih sinova, onako kako je bilo, kada su njih dvojica žrtvu prinijeli, pa kad je od jednog bila primljena, a od drugog nije, ovaj je rekao: ‘Sigurno ću te ubiti!’ – ‘Allah prima samo od onih koji su dobri’ – reče onaj.*”⁵⁰

Stari Slaveni također su prinosisi žrtve. Prokopije je o obredima starih Slavena zabilježio: “*Slaveni vrhovnom Bogu žrtvuju stoku i prinose druge žrtve. Kada im zbog bolesti ili rata prijete opasnost od smrti oni se zavjetuju da će, ako se spasu, Bogu prinijeti žrtvu. I čim se spasu oni to doista i čine vjerujući da su tom žrtvom otkupili svoj život od Boga. Za vrijeme žrtvovanja oni gataju.*”⁵¹

Gatanje je kod starih Slavena bilo sastavni dio obreda žrtvovanja i izvodilo se na različite načine. Između ostalog, gatalo se pomoću konja kojeg izvedu iz hrama nakon žrtvovanja, pa ako bi konj krenuo desnom

⁴⁷ El-Munziri, *Muslimova zbirka hadisa – sažetak*, prijevod s arapskog Muhamed Mrahorović ..., El-Kalem, Sarajevo, 2004. godine, hadis br. 1454., str. 645.

⁴⁸ Kur’an, *Al-Falaq*, 1-5.

⁴⁹ Izraz kojim se napredak u porodici i imetku veže za Uzvišenog Allaha.

⁵⁰ Kur’an, *Al-Māidah*, 27.

⁵¹ Prokopios: “De bello Gothico” књ. III. с. XIV. изд. Donn. стр. 334. Navedeno prema: Vasiljev, Spasoje, *Slovenska mitologija*, urađeno po I štampanom izdanju Srbobran, 1928. godine, <http://www.rastko.org.yu/antropologija/svasiljev-mitologija_c.html> (zadnja posjeta 15. 07. 2007.)

nogom, smatralo se da će ishod biti dobar, a ako bi krenuo lijevom nogom, vjerovalo se da će ishod biti loš.⁵² Nakon što bi se prinijela žrtva i izvršilo gatanje, ostatak dana bi se proveo u jelu i piću, pri čemu bi glavno jelo predstavljalo meso žrtvene životinje.

Pored obaveznog žrtvovanja za vrijeme Kurban-bajrama i akike – žrtve koja se prinosi za zdravlje i napredak novorođenčeta, među muslimanima u Bosni i Hercegovini, sačuvan je trag prastarog žrtvovanja prilikom izgradnje. To se čini na takav način da se na desnom uglu zgrade žrtvuje ovan čija krv pada po temelju. Nakon toga, moli se Uzvišeni Bog da primi žrtvu i podari Svoj blagoslov. Zatim se meso žrtvovane životinje ispeče i dijeli prisutnima.⁵³ O žrtvovanju kurbana prilikom izgradnje kuće, u *Preporodu* iz 1971. godine stoji: “Kada se dovrši zid kuće, običaj je da se zakolje bravče na posjek za zdravlje i napredak ukućana. Bravče se zakolje na zidu kuće i tragovi krvi na zidu se dugo opažaju. Kada se meso ispeče, na ručak se zovu komšije i prijatelji, te zajednički sa ukućanima, majstorima i irgetima ručaju i provesele se.”⁵⁴ Žrtvovanje kurbana, prilikom izgradnje, poznato je kod muslimana širom Bosne i Hercegovine. Vjeruje se da se na taj način ukućani i majstori čuvaju od nesreće za vrijeme izgradnje objekta. Krv kurbana prosipa se na temeljima građevine da je ne bi okrvarila ljudska krv – krv majstora. Kada se kuća “pokriva”, pravi se sljeme. Naime, mještani majstorima donose darove što su uspješno okončali izgradnju. Oni bi donesene poklone objesili na vrh kuće i blagosiljali onoga ko ih je donio riječima:

*Mašallah, Mašallah, fina dara,
Donio nam taj i taj
Hvala mu, živio*

⁵² Radoslav Radenković, “Religijsko-mitske determinante žrtvovanja na primerima narodnog predanja južne Srbije”, *Niški zbornik*, 1978., str. 144.

⁵³ Veoma je interesantno i čudno da je ulema u Bosni i Hercegovini odobrila ovaj običaj prskanja objekata krvlju žrtve, koji je u suprotnosti s islamskim učenjem i koji šerijat zabranjuje. Krv koja ističe iz rane na tijelu je prema islamskom učenju nečista, pa makar to bila i krv žrtvovane životinje. Kur’an je o tome nedvosmislen: “**Reci: ‘Ja ne vidim u ovome što mi se objavljuje da je ikome zabranjeno jesti ma šta drugo osim strvi, ili krvi koja ističe, ili svinjskog mesa, to je doista pogano, ili što je kao grijeh zaklano u nečije drugo, a ne u Allahovo ime...’**” Prema ovom kur’anskom ajetu, krv koja ističe je “pogan”, pa je Allahov Poslanik, a.s., kako smo to ranije naglasili, ukinuo predislamski običaj mnogobožaćkih Arapa, da krvlju žrtvovanih životinja mažu Ka’bu.

⁵⁴ Abdulah Genjac, “Običaji kod gradnje kuće”, *Preporod*, br. 31., 1971., str. 13.

*Sina oženio, 'čer udo
Žito mu rodilo
Kolo mu hodilo ...*

Običaj mazanja novorođenčeta krvlju kurbana koji se za njega žrtvuje, Poslanik, a.s., je reformirao na način da je podržao običaj žrtvovanja kurbana, ali je ukinuo običaj mazanja djeteta njegovom krvlju. Običaj žrtvovanja kurbana i puštanja njegove krvi da teče po temeljima džamija i kuća predstavlja još jedan primjer stare predislamske tradicije koja je opstala do današnjih dana.⁵⁵

Zaključak

Drevna religija i mitologija starih Slavena prenošena s koljena na koljeno očuvala se u tradiciji bosansko-hercegovačkih muslimana sve do današnjih dana. Premda su, tokom povijesti kršćanstvo, zatim paterenstvo, pa islam, ljubomorno nastojali očistiti tradiciju Bošnjaka od paganskih vjerovanja i obreda donešenih iz prapostojbine, u tome nisu uspjeli. Religija starih Slavena je opstala u formi narodnih vjerovanja, praznovjerja i običaja. U tradiciji muslimana u Bosni i Hercegovini još uvijek je, iako pomiješano s istočnjačkim vjerovanjem u sudbonosni uticaj zvijezda na život čovjeka, živo vjerovanje u astralnog dvojnika. Nekada je kućni prag bio mitski prostor čija svetost je bila neupitna. U nekim krajevima Bosne i Hercegovine nije se pravila razlika između svetosti kućnog praga i Mushafa, svete Knjige muslimana. Mada još uvijek živo, vjerovanje u mističnost kućnog praga, poput većine narodnih vjerovanja i običaja, pod uticajem savremenih shvatanja, sve više tone u zaborav. Slabljenjem uticaja usmene književnosti među Bošnjacima postepeno slabi vjerovanje u mitska bića: vile i Mõru. Ipak, u naseljima udaljenim od urbanih centara živa i jaka narodna tradicija još uvijek njeguje vjerovanje u, moćna mitska bića koja su bila sastavni dio nekadašnjeg svakodnevnog života. Najjači staroslavenski uticaji osjećaju se u sferi sujevjerja i predskazivanja budućnosti. Biljni

⁵⁵ Dnevne novine u Bosni i Hercegovini prenijele su 10. aprila 2010. godine vijest da su čelnici bugarskog nogometnog kluba Pirina u namjeri da svojoj momčadi donesu sreću na renoviranom stadionu žrtvovali janje te ga zaklali na središtu travnjaka. Janjećom krvlju su potom premazali stative i prečke oba gola. Bizarnim pothvatom se na neki način dao 'blagoslov' stadionu na kojem je Pirin prvi put ove sezone zaigrao nakon višemjesečne obnove. Vidi: www.sarajevo-x.com/zanimljivosti/clanak/100410017

i životinjski svijet nudi obilje znakova koji pomažu čovjeku da proдре u budućnost. Naravno, znakove je samo potrebno protumačiti, a u tome narodna mudrost pruža nesebičnu pomoć. U muslimanskoj porodici također je veoma raširen način odgajanja djece kroz formulu "valja ne valja". Prolazeći kroz djetinjstvo čovjek uči šta valja, a šta ne valja činiti kako bi sretno i zdravo odrastao i tu nauku, kasnije prenosio na svoje potomke. Iako je savremena medicina u svim segmentima napredovala i potisnula drevne načine iscjeljivanja bolesnih, među muslimanima u Bosni i Hercegovini još uvijek se strah i psihički problemi liječe salijevanjem strave ili straha kao u davna vremena. Izgradnja džamije, kuće ili nekog drugog građevinskog objekta je aktivnost koja, u pojedinim segmentima, može biti opasna po život majstora i njegovih pomoćnika. Da bi se osigurali od nesreće i da bi izgradnja objekta hairli protekla Bošnjaci na temeljima nove zgrade žrtvuju kurban. Premda je to davni predislamski i predkršćanski običaj on je široko rasprostranjen među muslimanima u Bosni i Hercegovini ■

Elvir Duranović, M.Sc.

ELEMENTS OF OLD SLAVONIC TRADITION IN POPULAR BELIEFS AMONG MUSLIMS IN BIH

Summary

Muslims in BiH are part of a large community of Slavic peoples. Religion of their ancestors is an important part of their spirituality, since it has survived despite the presence of Christianity and Islam, and its modern-day manifestation is in form of popular beliefs and customs. This paper presents and analyses the most frequent popular beliefs among Bosniacs, in order to discover their old Slavonic origin. Muslims in BiH often believe in the astral double and the threshold light. Since childhood, the elderly teach the young about what is right and what is wrong in order to live a happy life. Witches, fairies, Doom and apparitions are among the common beliefs. Weather is also often told on the basis of animal behaviour, and future is told on the basis of natural events. Liquid led poured into water is a traditional cure. Fortune and happiness are secured by a sacrifice on the foundations of a new home, and the evil eye is present as much as in the ancient times.

Key words: *religion, magic, mythology, syncretism, popular belief, old Slavs*